

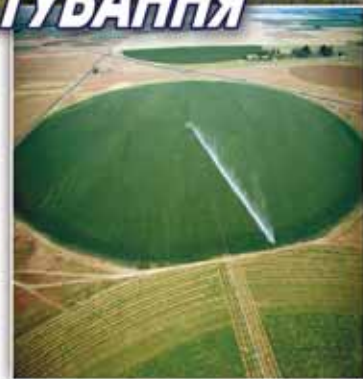

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ЗРОШЕННЯ

У статті проаналізовано проблеми інституціонального регулювання землекористування в умовах зрошення. Представлені пропозиції щодо вирішення існуючих проблем еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь.

Ключові слова: земля, сільськогосподарські землі, зрошувальні системи, землеустрій, екологізація, сівозміни.

УДК 338.432: 504.062.2:631.67 (477)

Постановка проблеми

Ігор ПЕСКОВ,
директор, ДП «Херсонський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою»

Людмила ГРАНОВСЬКА,
доктор економічних наук, професор, Херсонський державний аграрний університет

Олексій МОРОЗОВ,
доктор сільськогосподарських наук, професор, Інститут зрошуваного землеробства НААН

Али ПОЛУХОВ,
кандидат сільськогосподарських наук, Херсонський державний аграрний університет

Олена МОРОЗОВА,
аспірант, Херсонський державний аграрний університет

Здійснення земельної реформи в Україні, яка почалася 15 березня 1991 року, обумовило докорінні зміни в структурі сільськогосподарського землекористування й землеволодіння. Фундаментальним завданням земельної реформи було і залишається змінити ставлення до землі як національного багатства, ефективно і раціонально використовувати земельні ресурси, забезпечувати їх відтворення та охорону. З цією метою здійснено низку заходів, які формують новий земельний устрій країни і передбачають ефективну господарську діяльність на землі нових власників. Принциповим моментом цих заходів є вимога надати землю тим, хто її безпосередньо обробляє і створити умови для демонополізації державної форми власності на землю. Земельна реформа охопила всі галузі економіки України і її головним завданням є «...перерозподіл земель з одночасною

передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатуокладної аграрної економіки, раціонального використання та охорони земель».

Після роздержавлення колективних сільськогосподарських підприємств і формування земель запасу та резервного фонду основна частина сільськогосподарських угідь розпайована і передана у приватну власність громадянам України, які були безпосередніми працівниками цих господарств або працювали в організаціях, що обслуговували сільське населення (вчителі, медичні працівники, зв'язківці тощо). Було створено нові сільськогосподарські формування ринкового типу, розширено кількість фермерських господарств та їх земельну площу, проведено організацію території земельних часток (паїв) [1].

Аналіз останніх наукових досліджень

Теоретичні та прикладні аспекти раціонального використання сільськогосподарських земель у процесі реформування земельних відносин висвітлені в роботах вітчизняних науковців, а саме: І.К. Бистрякова, З.Ф. Бринзі, Г.Д. Гуцуляка, А.Я. Сохничка, М.Г. Ступеня, А.М. Третяка та інших вчених. Однак питання удосконалення інституціонального регулювання землеволодіння та землекористування в зоні зрошення залишаються недостатньо дослідженими, оскільки на сьогодні не врегульованими залишаються питання, які пов'язані з раціональним використанням сільськогосподарських земель не тільки в межах однієї сільської ради, але й в межах однієї зрошувальної системи.

Виклад основного матеріалу

У нових реформованих земельних відносинах старі інституціональні рамки виявилися несприятливими для раціонального землекористування. Крім того, при проведенні земельної реформи в зоні розташування зрошувальних систем відмічається низка порушень ключових позицій Земельного кодексу України, тобто ст. 26, а також порушення Закону України «Про меліорацію земель». В результаті розпаювання сільськогосподарських земель, на яких розташовані зрошувальні системи, землі передані невеликими ділянками площею 2-7 га у приватну власність. Зрошувальні системи побудовані протягом 60-70-х років минулого століття як цілісний виробничий об'єкт, що має влас-

ну вартість, та залишаються на баланс колишніх колективних господарств. Згідно з Законом України «Про меліорацію земель», міжгосподарська мережа зрошувальних систем знаходиться у володінні державних органів, а внутрішньогосподарська — у володінні різних форм господарювання та землекористування. Відповідно до ст. 26 Земельного кодексу України «...земельні ділянки, одержані громадянами внаслідок приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, на яких розташовані та функціонують меліоративні системи, використовуються спільно на підставі угоди. У разі відсутності згоди щодо спільного використання зазначених ділянок питання вирішуються у судовому порядку».

Особливістю землеустрою у наш час є те, що землеволодіння і землекористування фермерських господарств та новостворених сільськогосподарських підприємств, особливо приватно-орендних, сформовані без розробки відповідних проектів, що передбачені Законом України «Про землеустрій» [2].

Чинне земельне законодавство передбачає, що землеустрій проводиться в обов'язковому порядку, а його об'єктами є «... території землеволодіння та землекористування, чи окремі земельні ділянки». Організація землеволодіння та землекористування передбачена в складі проектів землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозмін та впорядкування угідь, причому підкреслюється, що заходи з організації сільськогосподарського виробництва та впорядкування угідь розробляються у межах землеволодіння та землекористування.

Отже, створення сучасної системи землекористування у приватно-орендних підприємствах, фермерських господарствах та в

інших сільськогосподарських підприємствах, що користуються землею на правах оренди, має передувати еколого-економічному обґрунтуванню сівозмін та впорядкуванню угідь або ж розглядатися у складі цих проектів.

В умовах Півдня України на зрошуваних землях проблема організації сільськогосподарського виробництва та впорядкування угідь ускладнюється порушенням технологічної цілісності зрошувальних систем, яка спричинена, з одного боку, паюванням земель і, як наслідок, подрібненням та збільшенням кількості землекористувачів, а з іншого — передачею внутрішньогосподарських систем у комунальну власність та на баланс фермерських і колективних підприємств при державній власності на міжгосподарську мережу. Розподіл кожної меліоративної системи на невеликі ділянки в результаті розпаювання земель призвів до зниження ефективності використання цих систем. Сільськогосподарські підприємства, які знаходяться в більш складному економічному стані, не можуть забезпечити раціональне використання зрошувальних систем та зрошуваних земель, що погіршує і так складний екологічний стан у зоні зрошення України.

Прикладом нераціонального землекористування й землеволодіння є сільськогосподарські землі ФГ «Савіп» Воскресенської сільської ради Новотроїцького району Херсонської області.

Проект землеустрою цьому фермерському господарству, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, розроблений ДП «Херсонський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою» відповідно до положення Земельного кодексу України, Законів України «Про землеустрій», «Про охорону зе-

мель», постанов Кабінету Міністрів України № 1134 від 02.11.2011 р. «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь», № 164 від 11.02.2010 р. «Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівозмінах в різних природно-сільськогосподарських регіонах», спільного наказу Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук від 18 липня 2008 р. № 440/71 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оптимального співвідношення сільськогосподарських культур у сівозмінах різних ґрунтово-кліматичних зон України», Державних будівельних норм України «Генеральні плани сільськогосподарських підприємств» (ДБН Б.2.4-3-95) та інших нормативно-правових актів, якими регулюється питання еколого-економічного обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь [2, 3, 4].

Площі земель, що перебувають в оренді ФГ «Савіп» визначено шляхом укладання договорів оренди з громадянами (табл. 1).

Поза увагою проекту залишилося питання розміщення гідротехнічних будівель і споруд. Внутрішньогосподарська зрошувальна

мережа (поля, дощувальна техніка та ін.) ФГ «Савіп», яке використовує земельні ділянки на правах оренди земельних часток (паїв), використовується також іншими підприємствами (рис. 1).

На сьогодні за структурою управління і за формою власності зрошувальні системи та зрошувані землі у Воскресенській сільській раді Новотроїцького району не є цілісним майновим та технологічним комплексом (магістральні канали та вся міжгосподарська зрошувальна система є державною власністю, внутрішньогосподарська мережа здебільшого перебуває у комунальній власності, частково — у власності землевласників або землекористувачів).

Ефективність управління зрошувальними системами та зрошуваними землями залишається низькою. На рисунку 2 наведені площі сільськогосподарських земель, які повинні зрошуватися дощувальною машиною «Фрегат». Однак неефективна система розпаювання земель створює загрозу для відновлення зрошення в цій сільській раді.

Виходячи з матеріалів, наведених на рисунку 2, не всі землеволодільці згодні використовувати зрошення на своїх земельних ділянках. У даному випадку явно

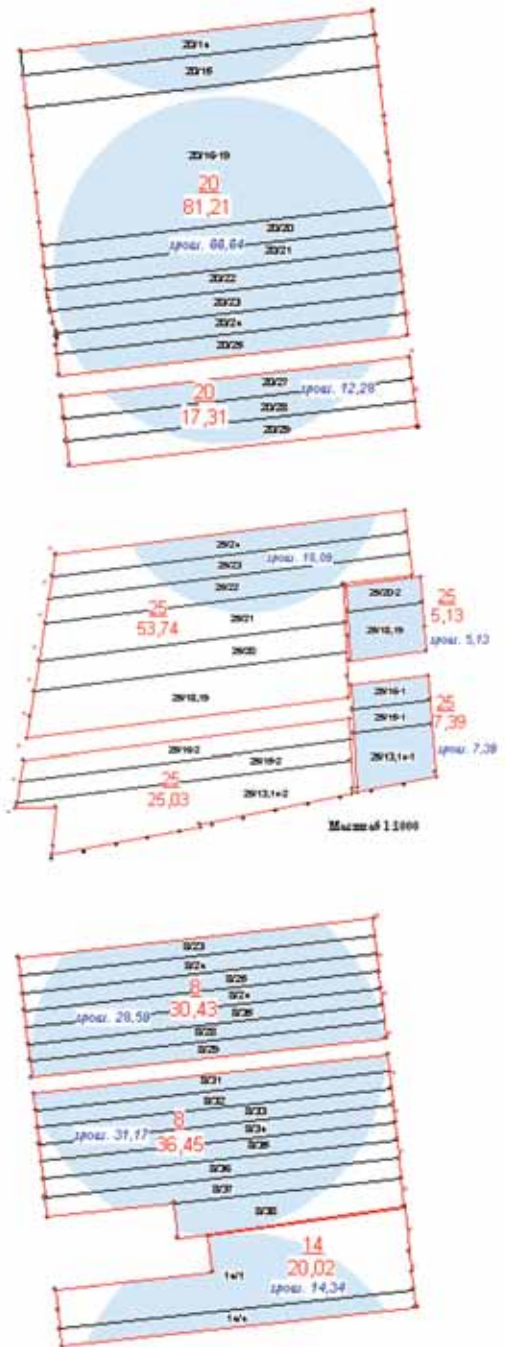

Рис. 1.

ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ, ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ В ОРЕНДІ ФГ «САВІП» НА ТЕРИТОРІЇ ВОСКРЕСЕНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ НОВОТРОЇЦЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Таблиця 1

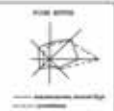
ЕКСПЛІКАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «САВІП» НА ТЕРИТОРІЇ ВОСКРЕСЕНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ НОВОТРОЇЦЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Загальна площа, га	В т.ч. сільськогосподарських угідь		
	рілля, з них		
	всього	неполивні землі	зрошувані землі
276,71	276,71	93,08	183,63

Таблиця 2

ЕКСПЛІКАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ КИСЕЛІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ БІЛОЗЕРСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Загальна площа, га	Сільськогосподарські землі			
	всього	сільськогосподарські угіддя		
		всього	рілля, в т.ч.	
			рілля без зрошення	рілля зрошувані
7072,08	7072,08	7072,08	5549,08	1523,00

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- межа сільської ради
- населені пункти
- держшлях
- існуюча лісосмуга
- проектна лісосмуга
- існуючий польовий шлях
- проектний польовий шлях
- залізниця
- пасовище
- яри
- ставки
- Польова сівозна
- Грунтозахисна сівозна
- межа полів сівозин
- номер поля сівозини
площа
- номер робочої ділянки сівозини
площа

Назва сівозин	Площа, га					Всього земель, га
	Номер поля					
	I	II	III	IV	V	
Польова сівозна № 1	257,29	304,35	232,76	233,67	274,70	1302,77
Польова сівозна № 2	154,00	172,41	168,07	221,72	165,97	882,17
Польова сівозна № 3	215,64	185,11	147,47	145,21	139,94	833,37
Польова сівозна № 4	223,73	256,42	257,91	187,77	238,67	1164,50
Польова сівозна № 5	242,81	249,94	197,73	256,98	203,45	1150,91
Польова сівозна № 6	254,58	283,83	268,74	249,21	192,37	1248,73
Грунтозахисна № 7	126,42	124,67	118,83	119,71	-	489,63
Всього по сівозинам	-	-	-	-	-	7072,08
Рілля поза сівозиною	-	-	-	-	-	-
Всього земель в обробці	-	-	-	-	-	7072,08

№	Показники	Одиниця виміру	Киселівська сільська рада за проектом
1	Виробничий напрямок		Виробництво зернових технічних культур
2	Землі на території Киселівської	га	7072,08
	в т.ч.: сільськогосподарських	га	7072,08
	з них: ріллі	га	7072,08
Типи сівозин			
3	<i>перша польова</i>		
	кількість полів	шт.	5
	площа	га	1302,77
	<i>друга польова</i>		
	кількість полів	шт.	5
	площа	га	882,17
	<i>третя польова</i>		
	кількість полів	шт.	5
	площа	га	833,37
	<i>четверта польова</i>		
	кількість полів	шт.	5
	площа	га	1164,50
4	<i>п'ята польова</i>		
	кількість полів	шт.	5
	площа	га	1150,91
5	<i>шоста польова</i>		
	кількість полів	шт.	5
	площа	га	1248,73
6	<i>сьома Грунтозахиста</i>		
	кількість полів	шт.	4
	площа	га	489,63
7	<i>Врожайність основних культур</i>		
	озима пшениця	ц/га	30
	озимий ячмінь	ц/га	30
	соняшник	ц/га	15
	ячмінь	ц/га	20
8	<i>Рівень рентабельності %, всього по культурі</i>		
	озима пшениця	ц/га	29,22
	озимий ячмінь	ц/га	42,07
	соняшник	ц/га	55,14
	ячмінь	ц/га	5,73
	озимий ріпак	ц/га	76,46

Польова 5-пільна сівозна № 1
Загальна площа 1302,77 га
Середній розмір поля 260,55 га
1. Пар
2. Озима пшениця
3. Озимий ячмінь
4. Горох 0,5, озимий ріпак 0,5
5. Соняшник 0,5, ячмінь 0,5
(Через ротачію соняшник і ячмінь на останньому полі слід міняти місцями)

Польова 5-пільна сівозна № 2
Загальна площа 882,17 га
Середній розмір поля 176,43 га
1. Пар
2. Озима пшениця
3. Озимий ячмінь
4. Горох 0,5, озимий ріпак 0,5
5. Соняшник 0,5, ячмінь 0,5
(Через ротачію соняшник і ячмінь на останньому полі слід міняти місцями)

Польова 5-пільна сівозна № 3
Загальна площа 833,37 га
Середній розмір поля 166,67 га
1. Пар
2. Озима пшениця
3. Озимий ячмінь
4. Горох 0,5, озимий ріпак 0,5
5. Соняшник 0,5, ячмінь 0,5
(Через ротачію соняшник і ячмінь на останньому полі слід міняти місцями)

Грунтозахисна 4-пільна сівозна № 7
Загальна площа 489,63 га
Середній розмір поля 122,40 га
1. 1 річні трави
2. Озима пшениця
3. Ячмінь
4. Горох

Польова 5-пільна сівозна № 4
Загальна площа 1164,50 га
Середній розмір поля 232,90 га
1. Пар
2. Озима пшениця
3. Озимий ячмінь
4. Горох 0,5, озимий ріпак 0,5
5. Соняшник 0,5, ячмінь 0,5
(Через ротачію соняшник і ячмінь на останньому полі слід міняти місцями)

Польова 5-пільна сівозна № 5
Загальна площа 1150,91 га
Середній розмір поля 230,18 га
1. Пар
2. Озима пшениця
3. Озимий ячмінь
4. Горох 0,5, озимий ріпак 0,5
5. Соняшник 0,5, ячмінь 0,5
(Через ротачію соняшник і ячмінь на останньому полі слід міняти місцями)

Польова 5-пільна сівозна № 6
Загальна площа 1248,73 га
Середній розмір поля 249,75 га
1. Пар
2. Озима пшениця
3. Озимий ячмінь
4. Горох 0,5, озимий ріпак 0,5
5. Соняшник 0,5, ячмінь 0,5
(Через ротачію соняшник і ячмінь на останньому полі слід міняти місцями)

Рис. 2. ПРОЕКТИ ЗЕМЛЕУСТРОЮ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СІВОЗИНИ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ УГІДЬ КИСЕЛІВСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ БІЛОЗЕРЬСЬКОГО РАЙОНУ ХЕРСОНЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

порушується ст. 26 Земельного кодексу України про спільне на підставі угоди використання земель сільськогосподарськими підприємствами, на яких розташовані та функціонують меліоративні системи.

Проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь, повинні забезпечити організацію землекористування сільськогосподарського підприємства, фермерського господарства, виходячи з екологічних та економічних умов, формування інженерної та соціальної інфраструктури в межах територій рад. Проекти землеустрою щодо формування нових та впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань повинні розроблятися в межах сільських та селищних рад. Зразком впровадження в практику інституціонального регулювання землеволодіння й землекористування є проект землеустрою у

Киселівській сільській раді Білозерського району Херсонської області (рис. 2, табл. 2).

Межі землекористування повинні співпадати з межами територіальних громад сіл і селищ, а їх розміри встановлюватися з урахуванням оптимальних розмірів сільськогосподарських підприємств, що рекомендовані для основних природно-сільськогосподарських регіонів України. Функціонування цих підприємств взаємопов'язане з інтересами територіальних громад, що дозволить припинити «вимирання» сіл, зберегти уклад сільських територій.

Проект землеустрою Киселівської сільської ради дозволить планувати сталий розвиток сільських територій (забезпечення відповідної кількості робочих місць, участь у формуванні місцевих бюджетів, здійсненні соціального розвитку села, удосконалення інженерної та соціальної інфраструктури).

Висновки

Реформування земельних відносин повинно супроводжуватися перебудовою інституціонального управління землекористуванням. При цьому необхідним є не тільки розробка й удосконалення нормативно-правової бази у сфері використання та охорони земельних ресурсів, але й ефективне здійснення функцій організації і контролю за виконанням чинної нормативно-правової бази. Одним із шляхів вирішення існуючих проблем інституціонального регулювання землекористування є принцип екологізації, тобто прискорення процесу екологізації землекористування на різних рівнях управління: національному, регіональному та місцевому. Ще одним важливим моментом є розробка механізмів розв'язання існуючих конфліктів інтересів при багатогалузевому землекористуванні, а також створення умов і відповідної законодавчої бази для різноманітних форм співпраці між державними владними структурами, землевласниками та землекористувачами.

Державна політика у сфері землекористування повинна забезпечувати принцип економічного стимулювання концентрації землеволодінь. Сьогодні вона має протилежну спрямованість. Що стосується зрошувальних систем, то з метою ефективного використання необхідно залишити у державній формі власності магістральні і міжгосподарські канали, а внутрішньогосподарську мережу передати у власність асоціацій водокористувачів.

Література

1. Новаковська І.О. Основи економіки землекористування/ І.О. Новаковська. — К.: ВЦ «Просвіта», 2013. — 224 с.
2. Закон України «Про землеустрій» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/858-15>.
3. Закон України «Про охорону ґрунтів» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://dei.gov.ua/menyu-4/2012-01-22-11-32-56/533-zakon-ukrajini-qpro-okhoronu-zemelq.html>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України №1134 від 02.11.2011 р. «Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь» [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/L_doc2.nsf/link1/KP111134.html.

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ОРОШЕНИЯ

Песков И.В., Грановская Л.Н., Морозов А.В., Полухов А.Я., Морозова Е.С.

В статье проанализированы проблемы институционального регулирования землепользования в условиях орошения. Представлены предложения по решению существующих проблем эколого-экономического обоснования севооборота и упорядочения угодий.

Ключевые слова: земля, сельскохозяйственные земли, оросительные системы, природопользование, экологизация, севооборот.

PROBLEMS OF INSTITUTIONAL REGULATION OF LAND USE UNDER IRRIGATION

Peskov I., Hranovska L., Morozov A., Poluhov A., Morozova O.

The article analyzes the problems of institutional regulation of land use under irrigation. Presents suggestions for solving the existing problems of ecological-economic substantiation of crop rotation and streamline land.

Keywords: land, agricultural land, irrigation systems, environmental management, greening, rotation.

